

Podmienky dlhodobého rozvoja I

Komparatistika

Doc. Marek Rybář, PhD.

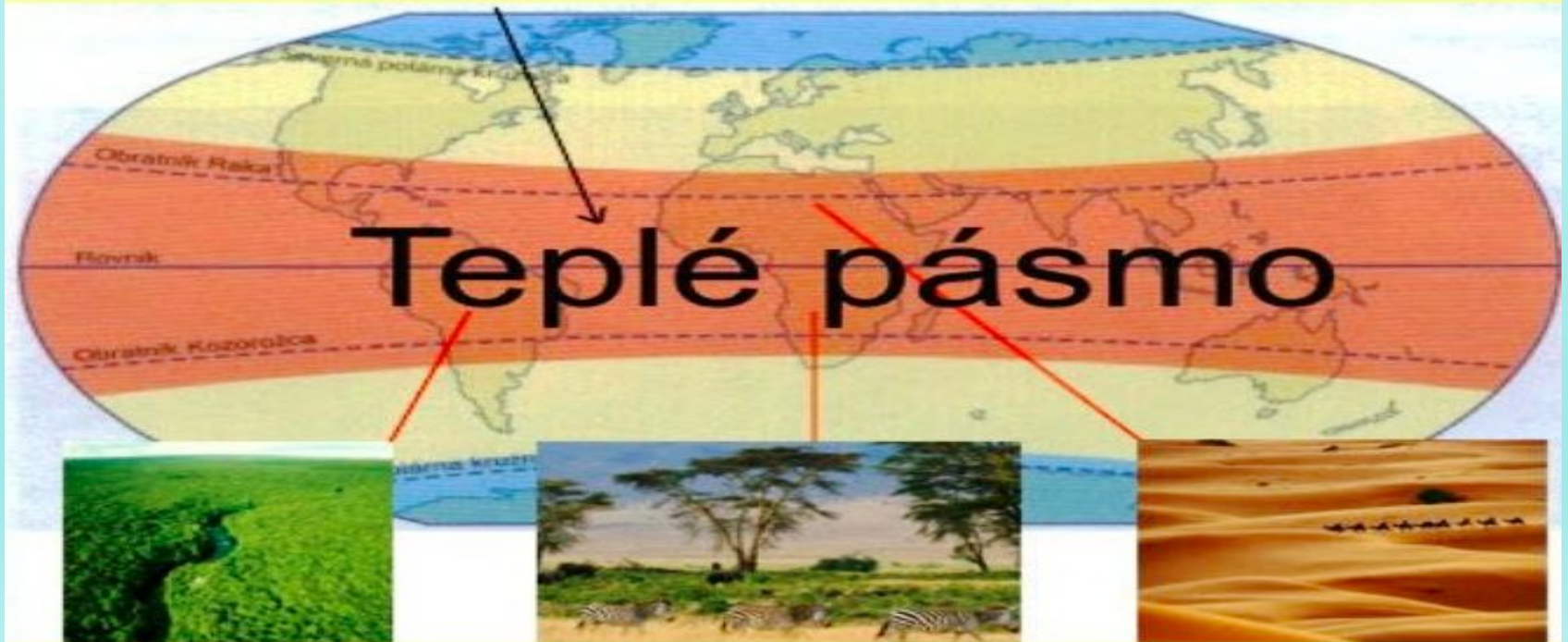
Výskumný problém

- Čím sa dajú vysvetliť obrovské ekonomické a sociálne rozdiely v rozličných krajinách dnešného sveta?

Geografické faktory

- Hall and Jones (1999): vzdialenosť krajín od rovníka pozitívne a významne koreluje s kvalitou ich inštitúcií

Teplé podnebné pásmo (tropické)

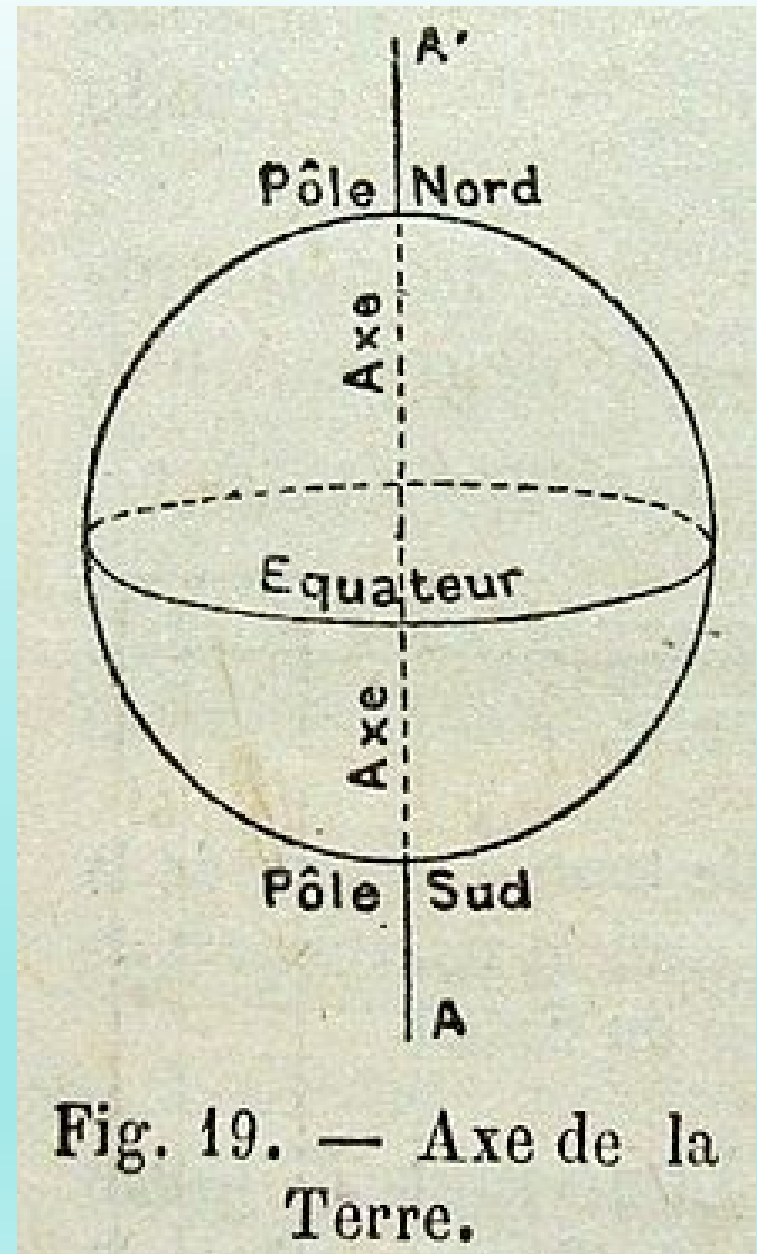

Geografické faktory

- čo presne máme na mysli, keď hovoríme o geografii?
- na čo konkrétne geografia vplýva?
- akými mechanizmami sa tento vplyv prejavuje?

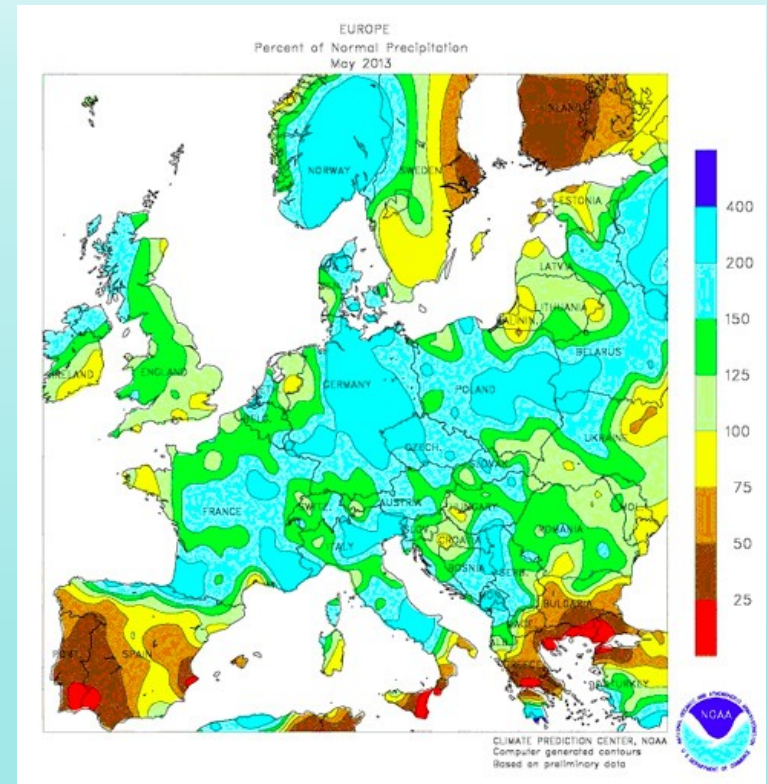
Geografické faktory

- podnebie/klíma
- topografia
- geológia
- biogeografia

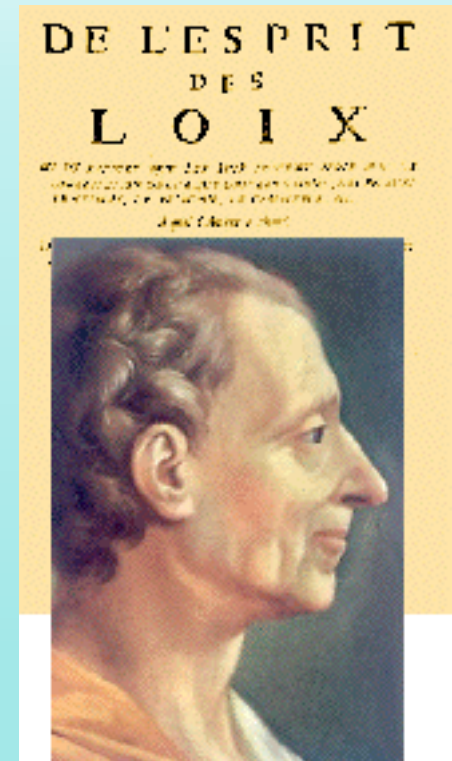
Klíma

- podmienky na zemskom povrchu:
- teplota, zrážky, slnečné svetlo, vlhkosť, prúdenie vetrov a morské prúdy
- dôležité sú nielen priemerné hodnoty, ale aj výkyvy (absencia/prítomnosť extrémov) ako striedanie záplav a sucha a pod.

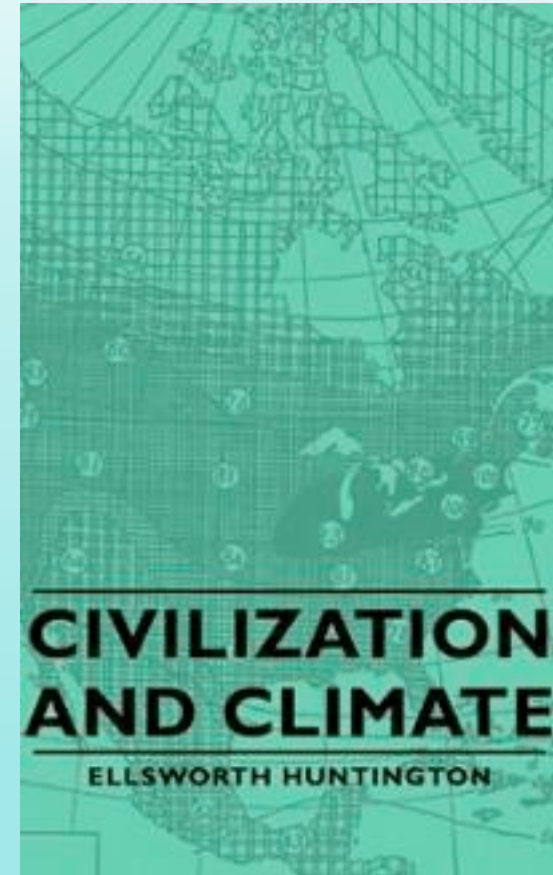
Klíma

- Montesquieu: Duch zákonov (1748): **teplota**
- v chladnejšom podnebí sú ľudia menej podozrievaví, odvážnejší, odhodlanejší a disciplinovanejší
- v teplom podnebí sú ľudia lenivší, silnejší donútia slabších pracovať: vznik otroctva
- podnebie → ľudské konanie → inštitúcie

Klíma

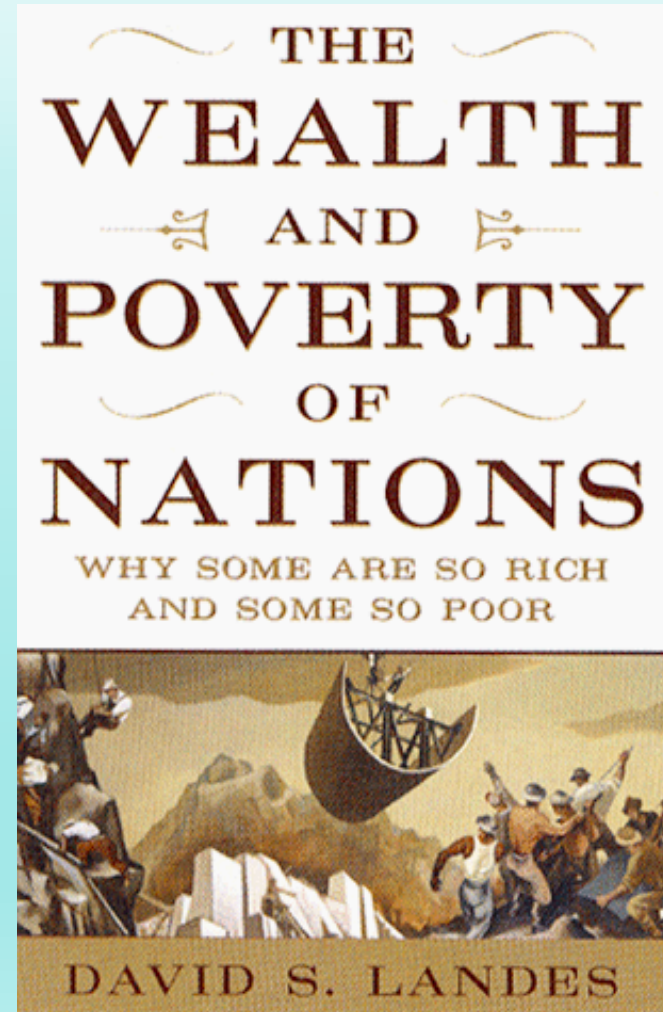
- Ellsworth Huntington (1915):
teplota a vlhkosť priamo
vplývajú na inštitúcie
- ideálne podnebie v zime je +3
až +18 (Londýn, Nový Zéland,
severná Kalifornia), pretože
ľudia sú čestnejší,
disciplinovanejší a iniciatívnejší

Klíma

- D. Landes (1998): nepohoda vyvolaná horkom je väčšia ako nepohoda spôsobená chladom
- belosi nezvyknutí na vysoké teploty nevládali pracovať na plantážach → otroctvo
- zrážky: morské prúdy a dostatok zrážok poskytli Európe vhodné podnebie

Topografia

- všeobecné nebiologické podmienky na zemskom povrchu
- pohoria, oceány, ostrovy, veľkosť riek, ich splavnosť a premenlivosť v ročných obdobiach a pod.

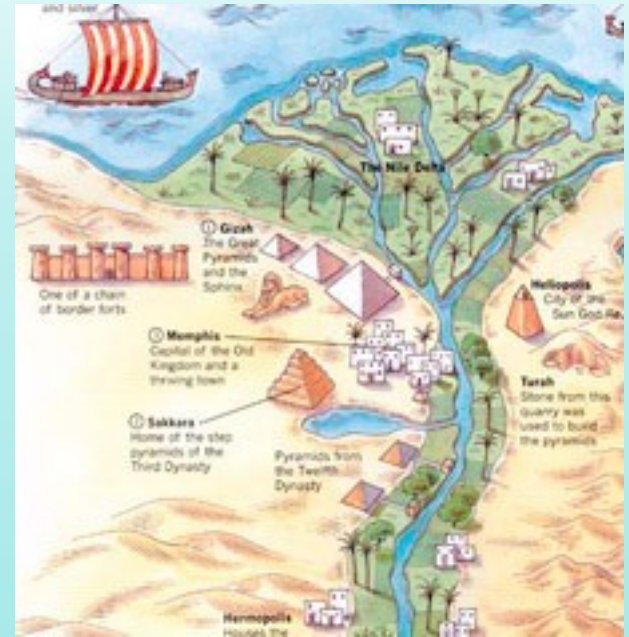

Topografia

- K. Wittfogel (1957): rieky dokázal človek relatívne ľahko kontrolovať
- spoločenstvá blízko riek potrebovali na ich kontrolu sofistikovanú deľbu práce, kde úzka skupina ovládala masu pracovnej sily
- nútené práce postupne využité aj na inú činnosť: cesty, kanály, monumenty, obr. valy
- vznik “orientálneho despotizmu”:
- topografia → technológie → inštitúcie

Topografia

- situácia v Európe bola úplne iná (Jones a Landes 1998):
- vysoké pohoria, rieky bez delt, lesy, nepravidelný tvar kontinentu – polostrovy a veľké ostrovy spôsobili, že nevznikla jedna civilizácia
- nevznikla závislosť na despotovi, lebo “farmári” mali dostatok inej (dažd’ovej) vody

Topografia

- morské prúdy: Európa 1500 nebola bohatšia než Čína, India a arabský svet
- morské prúdy a blízkosť Ameriky bohatej na zlato a striebro – moreplavbou získala Európa zdroje, ktorou neskôr financovala Priemyselnú revolúciu
- ale chýba vysvetlenie vplyvu topografie na inštitúcie !

Topografia

- Acemoglu a kol (2002): Európa po 1500 bohatla vďaka obchodu s Amerikou, Indiou a východnou Áziou
- ale len tie krajiny, ktoré mali prístup k Atlantickému oceánu
- vzťah medzi zámorským obchodom a dobrými inštitúciami:
- obchod posilnil obchodníkov (nie celú zámožnú vrstvu), ktorí žiadali záruky svojho majetku – posilnenie súkr. vlastníctva:
- topografia → vzostup soc. vrstvy → inštitúcie

Geológia

- ne-biologické podmienky pod zemským povrchom:
- charakter pôdy, kvalita a kvantita nerastných surovín, aktívne sopky, zemetrasenia a pod.

Geológia

- kvalita pôdy v Severnej a Južnej Amerike (Engerman a Sokoloff 2002):
- v južnej (strednej) Amerike pôda vhodná na pestovanie celosvetovo obchodovateľných plodín (cukor, tabak)
- využívanie otrockej práce → rozsiahle sociálne a politické nerovnosti a vznik inštitúcií, ktoré chránia privilégia mocných a neumožňujú efektívnu politickú participáciu

Geológia

- nerastné suroviny: ropa, plyn, zlato, diamanty, meď
- nadmerné množstvo surovín spôsobuje “kliatbu nerastného bohatstva”:
- od 70. tých rokov krajiny bohaté na suroviny fungovali horšie než ich chudobnejší príbuzní:
- výkon ekonomiky, kvalita vládnutia, príjmová rovnosť, ľudský rozvoj, demokracia

Geológia

- **priamy ekonomický efekt?**
- výkyvy v cenách na medz. trhoch (neistota)
- firmy vyvážajú zisky z ner. bohatstva mimo krajinu, kde sa ťaží, nepodporuje sa širší rozvoj
- **politické vysvetlenia?**
- opomínanie dlhodobej hospárskej politiky
- príjmy použité na subvencovanie nevýkonných sektorov – pol. odpor voči zmenám

Geológia

- rentiérsky štát: vlády nezdaňujú obyvateľov a sú im menej zodpovedné, neposilňujú vlastnícke práva a kapacity štátov
- Po Studenej vojne sa štáty s nedostatkom nerastného bohatstva demokratizovali, to neplatilo pre štáty s nerastným bohatstvom
- iné geografické faktory:
- nepriaznivý vplyv častých zemetrasení (Jones 1981): vplyv na predvídateľnosť celkového vývoja a na kvalitu inštitúcií

Biogeografia

- “geografia” živých organizmov (NIE ľudí!)
- výskyt a charakter rastlín a živočíchov, typ vegetácie, výskyt mikroorganizmov ako baktérií a vírusov

Biogeografia

- J. Diamond: rozdielny biogeografický potenciál v období Neolitu
- sa naplno prejavil po roku 1500 v odlišnom vývoji kontinentov a rozdiely pretrvávajú dodnes
- priaznivé podmienky (zvieratá vhodné na domestikáciu) a výživné skladovateľné potraviny (jačmeň, pšenica, ...)
- geografia kontinentov Eurázia vs. Ameriky neumožňoval v druhom prípade šírenie “nových” technológií

Biogeografia

- skorý odklon od zberu a lovu k poľnohospodárstvu
- výsledkom bola deľba práce, obchod, urbanizácia, stavitel'stvo a politický rozvoj
- nasledoval rapídny technologický rozvoj a po roku 1500 schopnosť Európanov dominovať v Novom svete (ŠPA vs. Aztékovia, Inkovia)
- Európania so sebou prniesli choroby, ktoré zdecimovali pôvodné obyvateľstvo v kolóniách

Biogeografia a inštitúcie

- Diamond nevysvetľuje pretrvanie inštitúcií po 1500 ani prečo neskôr technologické zmeny nevyužili na ďalších kontinentoch na zníženie/zmazanie rozdielov
- Acemoglu, Johnson a Robinson (2001):
- súvis medzi mikrobiologickými podmienkami a kvalitou vládnutia
- testované ako vzťah medzi úmrtnosťou kolonizátorov a ekonomickou výkonnosťou v súčasnosti

Biogeografia a inštitúcie

- malária a žltá horúčka → extraktívne inštitúcie → slabá ochrana práv → slabý ekonomický výkon a politický rozvoj
- absencia chorôb → permanentné usadlosti a “dobré inštitúcie” → ekonomický rozvoj (a demokracia)
- kľúčové sú inštitúcie

Nájdite päť rozdielov

Inštitucionálne vysvetlenia

- Acemoglu a Robinson *Why Nations Fail* (2012):
- krátke video alebo 500 strán za 5 minút:

<https://www.youtube.com/watch?v=2z5RAZlv2UQ>

Acemoglu a kol: Inštitucionálne vysvetlenia

- rozdiely v stupni hospodárskeho a sociálneho rozvoja sú spôsobené politickými inštitúciami:
- extraktívne inštitúcie vs. dobré inštitúcie
- prvé zamerané na procesy, ktoré reprodujú/vytvárajú nerovnosti, potláčajú sebarealizáciu, odporujú voľnej súťaži a nevedú k inováciám
- Latinská Amerika: kolonisti vytvorili alebo prebrali systém konzervujúci politické a sociálne nerovnosti

Inštitucionálne vysvetlenia

- dobré inštitúcie umožňujú sebarealizáciu, inovácie, slobodu slova, rovnosť pred zákonom a ochraňujú politickú aj hospodársku súťaž
- Severná Amerika: anglickí kolonisti chceli použiť stratégie podobné španielskym v Južnej Amerike, ale podmienky na to neboli vyhovujúce

Inštitucionálne vysvetlenia

- zotročenie pôvodného obyvateľstva nefungovalo, rovnako ani “dovoz” nevoľníkov z materskej krajiny
- namiesto toho inštitúcie, ktoré postupne zavádzali samosprávu, obmedzenú pol. rovnosť a súťaž a podmienky pre hospodársky, sociálny a politický rozvoj

Alternatívy a otázky

- AKO PRESNE minulé rozhodnutia ovplyvňujú dnešok?
- “klasická geografia”: nemenné geog. faktory (ekológia, klíma, ner bohatstvo) vplývajú v minulosti aj dnes priamo na človeka
- novšie vysvetlenia ukazujú na sprostredkujúcu rolu INŠTITÚCIÍ
- Acemoglu a kol pracujú so širokými klastrami historicky podmienených inštitúcií, ale presný mechanizmus vplyvu nie je jasný (ako a prečo inštitúcie pretrvávajú?)

Nerovnosti ako priame dedičstvo minulej éry

- faktory z hlbokkej minulosti: mali vplyv na sociálnu identifikáciu a sociálne postoje
→ podoba režimov
- Nunn (2008): v oblastiach Afriky, odkiaľ otrokári predali najviac ľudí do otroctva, došlo k zastaveniu spolupráce medzi osadami pôvodných obyvateľov →
- → kmeňová fragmentácia, žiadne širšie etnické identity

Nerovnosti ako priame dedičstvo koloniálnej éry

- Nunn (2009): obchod s otrokmi → kultúrne zmeny
- dnešní obyvatelia, ktorých predkovia boli obeťami obchodu s otrokmi, majú výrazne nižšiu mieru medziľudskej dôvery, dôvery voči úradom či dokonca príbuzným
- to ukazuje na **koloniálny pôvod dôvery**, ktorú napr. Inglehart (1997) spája s demokratizáciou

Ľudský kapitál/vzdelanie

- Woodberry (2012): vzťah medzi pôsobením misionárov a následnými štrukturálnymi zmenami v kolóniách
- (protestantskí) misionári : založili väčšinu vzdel. inštitúcií, prvú podobu tlačeného písma pre domorodé jazyky, tlačili prvé knihy a noviny

Woodberry (2012)

- to neznamená ich bezproblémový pôsobenie: rozvrat tradičných spol., rasizmus a pod.
- ALE: spôsobili socioštruktúrne zmeny podporujúce DEM
- laické hnutie, čítanie Biblie v spolkoch, masové vzdelávanie + narušenie monopolu koloniálnych elít nad týmito činnosťami

Woodberry (2012)

- prítomnosť misionárov silne koreluje s DEM, hosp. rozvojom, vzdelaním, členstvom v spolkoch
- historický výskyt protestantských misionárov vysvetlí viac ako polovicu variácie v miere DEM v Afrike, Ázii, Latinskej Amerike a Oceánii

Doprava ako faktor rozvoja

- mobilita a dopravná infraštruktúra sú dôležité pre socioekonomický rozvoj
- vyhovujúce životné podmienky, napr. dostatok kvalitnej potravy, dostupná zdravotná starostlivosť, vzdelanie, dobrá práca a pod.
- sa dajú užívať iba tam, kde sú podmienky na prepravu, ľudí, tovaru a ideí:

Doprava ako faktor rozvoja

- Globálny juh: nedostatok dopravných prostriedkov, zanedbaná dopravná infraštruktúra, zdroje a zručnosti na zlepšenie nie sú k dispozícii
- väčšina populácie žije v polouzavretých sídlach, kde **chudoba a imobilita** súvisia

Doprava ako faktor rozvoja

- “dopravná revolúcia” v rozvinutom svete:
- lacná masová letecká doprava
- vysoká a rastúca osobná mobilita
- zrýchlená a zvýšená preprava tovarov → internacionalizácia priemyslu a obchodu a vznik “Global village”

Doprava a rozvoj

- Hilling (1996):
- 1) prípady, keď rozvoj nasledoval dopravu: nové železnice viedli k nárastu produkcie exportných komodít (kakao a Nigéria)
- dopravná infraštruktúra v Amazónii → expanzia poľnohospodárstva, lesníctva a baníctva
- 2) alternatívne: transport je v zásade odpoveďou na požiadavky, práve vtedy má aj najväčší vplyv na rozvoj

Doprava a rozvoj

- doprava a infraštruktúra ale vznikala aj kvôli iným než ekonomickým motiváciám:
- vojenské, ideové a politické motivácie
- nové delenie afrických kolónií na konci 19. stor. → dopr. infraštruktúra → posilnenie koloniálnej správy → kontrola nad územím

Rozvojové impulzy dopravy

- **dôsledky pre používateľov:**
- zníženie nákladov na prepravu
- zvýšený objem a pestrosť prepravených tovarov
- mimotržové benefity: zvýšená bezpečnosť prepravy, turizmus a rekreácia, možnosti efektívnejšej komunikácie, nárast dostupnosti informácií, hlbšia pol. a spol. integrácia

Rozvojové impulzy dopravy

- **dôsledky pre región a ďalších obyvateľov:**
- prístup k širším regionálnym a zahraničným trhom
- pôda a nerastné suroviny v konkrétnych lokalitách získavajú na hodnote
- celkový posun od nemonetárnej k monetárnej ekonomike, od izolovanosti k integrácii sídel

Rozvojové impulzy dopravy

- negatívne dôsledky:
- nové nerovnosti (niektorí profitujú viac než iní)
- zvýšená zadrženosť
- nežiadúce závislosti (napr. regiónu od jedinej komodity a pod.)

